Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Fırat University Journal of Social Science
Cilt: 17, Sayı: 2 Sayfa:199-226, ELAZIĞ-2007

KENT MEKÂNLARININ SOSYO-KÜLTÜREL COĞRAFYASI

Socio/Cultural Geography Of Urban Spaces

Ömer AYTAÇ
Fırat Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Elazığ.
oaytac75@hotmail.com.

ÖZET

Mekânlar, dolayısıyla kent mekânları, çoklu sosyal görüngülere sahiptirler. Kentin kamusal mekânları, kente, kentliliğe ve toplumsal olana dair derin çağrışımlar taşır. Kamusal parklar, kafeler, restoranlar, pastaneler, eğlence yerleri vb. mekânlar, kentin gündelik yaşamına sahne olan, kentin nabzının attığı yerlerdir. Kentsel mekânların oluşumu, kentteki mekânsal temsiller, toplumsalın mekân üzerindeki dağılımı vs. gerçekte, mekân ile toplumsal/politik olan arasındaki ilişkiyi de açığa vurur. Kentin kamusal mekânları, bu açıdan, sadece fiziki görünümleriyle kente ait değildirler, aynı zamanda kentin, kentliliğin, toplumsallığın, kamusal olanın, gündelik hayatın ve modernliğin kendisini farklı şekillerde temsiline imkân tanıyan yerler olarak da büyük önem taşırlar. Bu yazıda, mekân retoriği üzerinden, kentin kamusal mekânlarının taşıdıkları toplumsallık ardalanı ve buna dayalı kimlik inşa süreçlerine açıklık getirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: mekân, kentsel mekân, kamusal mekân, gündelik hayat, kimlik inşası.

ABSTRACT

The spaces, especially, urban spaces have multiple social appearances. Public spaces of urban bear deep association related with sociatial, citizentry and urban. Public parks, cafes, restaurants, entertainment centers are places where urban pulses and its are places which are staged daily life of urban. The formation of urban spaces, spatial representations on urban, the ranging of sociatial on space, essentially, reveal relationship between spacies and politic/sociatial. The public spaces of urban, in terms of, not only belong urban with its physical architecture but also carry weight as a places which allow represantions of urban, citizenry, sociatially, one with puplic, everyday life and modernity itself in different ways. In this article, by the spatial rhetoric, it is clarified the sociatial background which public spaces of urban include and process of identity formation based on this.

Key Words: space, urban space, public space, everyday life, identity construction.

Giriş

Kent mekânları[1], kentin gündelik yaşam kültürünün orta yerinde yer alırlar. Sadece işlevsel yanları ile değil, taşıdıkları simgesel, göstergesel kodlar ile de kentin yaşanması, yeniden üretimi ve dönüşümünde merkezi rol oynarlar. Modernite ile birlikte kent mekânlarının önemi ve temsiliyet dereceleri büsbütün artmış, adeta, kent yaşamının ayrılmaz bir parçası, modern kentliliğin sembolik bir göstereni haline gelmişlerdir.

Kent mekânları derken, kentli yurttaşların, gündelik yaşamlarını sürdürmelerine aracılık eden, kentin ve kentliliğin inşasında aracı rol üstlenen minör kurumlar akla gelir. Bu kurumlar, kentin politik/iktisadi coğrafyası dışında yer alan, daha açık bir şekilde kentin kültürel yüzeyini yansıtan mekânlardır. Örneğin, sinemalar, tiyatrolar, restoranlar, pastaneler, müzeler, galeriler, kütüphaneler, oteller, bar'lar, birahaneler, kafeler, kahvehaneler, parklar vs. kentin gündelik yaşamının üzerine bina edildiği yerler olarak modern yaşamın odak kurumları arasında yer alırlar. Buralar, yeme/içme, eğlenme, vakit geçirme, gösteri, moda, yürüme, bakma, kendini salıverme, özgürlük, boşalma, kaçış, spontanelik vb. yaşamsal durumlara/aktivitelere karşılık gelirler.

Gerçekte, kentsel mekânlar, kentlilerin karşılaşmaları ve bu karşılaşmalardan *"birlikte üretimler"* oluşturdukları, kentin ortak kamusal benliğinin inşa olduğu yerlerdir. Kent dokusu içerisinde sadece bir şekil/dekor değil, aynı zamanda yaşayan bir organizmadırlar ve özellikle de, sosyal iletişim ve özgürlük duygusunu teşvik ettikleri gibi, sosyal etkinlik/katılma olanaklarının sürekliliğini de sağlarlar. Mekânı paylaşanların alışkanlıkları, kültürel özellikleri, profilleri vs. büsbütün, mekânın yeniden inşasında belirleyici rol oynar (Ergin, 2001:233-4).

Kuşkusuz, kent mekânları, bir örnek, homojenitesi olan mekânlar değildirler. Buraların her biri, işlevleri, iç mekân kurguları, mekânsal iklimi, sosyo-ekonomik düzeyi, entelektüel havası, mekân içi iletişim izleği, mekânsal sosyalite vs. itibariyle farklılık/çeşitlilik arzederler. Sözgelimi, kentte sayısız restoran olmasına rağmen, bunların her biri, farklı renklere, tatlara ve göstergelere sahiptirler. Vitrinleri, menüleri, hizmet anlayışları, mekânsal düzenlemeleri itibariyle ayrıştırıcı yanlarını hemen hissettirirler. Her birinin kendine özgü tatları, damak zevkleri, beğeni standartları vardır. Müdavimler bu mekânlarda kendilerini bulur, arzu ettikleri yüzleri görür, mekâna ait gösterge, imaj ve

[1] Bu çalışmada, *kent mekanları* tabiri ile, daha çok kentin kültürel yüzeyini yansıtan mekanlar, örneğin, *restoranlar, sinemalar, tiyatrolar, müze ve sergi salonları, kütüphaneler, oteller, alışveriş merkezleri, kafeler, kahvehaneler, birahaneler, eğlence yerleri, parklar, oteller, pastaneler, tema parkları* vs. gibi kentin *gündelik yaşam kültürü* üzerinde söz sahibi olan, kamusal temsiliyeti içeren mekânlar kastedilmektedir. Kentin politik, iktisadi coğrafyası üzerinde kök salmış diğer mekânlar, binalar, kurumlar bu analizin dışında tutulmuştur.

işaretleri toplarlar.

Bununla birlikte, her bir mekân kent aura'sı içerisinde ayırıcı olduğu kadar, kimi ortak, benzer imgelere de sahiptir. Kentsel mekânlara dönük olarak kimi genel/kapsayıcı hususlar (örn. benzer sosyal ilişki ağı, anonimlik, cemaat havası, ortak pratikler, aynı/yakın sınıfsal zemin, mekâna bağıl dil/söylem/iletişim izleği, ortak aidiyetler vs. gibi) hemen fark edilebilir. Bu yazıda da, *kent mekânları* derken, söz konusu benzeşik, ortak özellikleri imleyen bir anlamsal haritaya işaret edilmekte, bunun üzerinden kent mekânlarına dönük bir perspektif geliştirilmektedir. Kuşkusuz, bu perspektifin geliştirilmesinde kentsel mekânların taşıdıkları sosyalite bağlamlarının, ortak/kolektif ilişki ağları üzerinden kitlesel yığılmalara alan açmalarının büyük rolü vardır. Kentsel mekanlar, gerçekte, ne tür saklı/müphem bir iradeye boyun eğmiş olurlarsa olsunlar, temelde, taşıdıkları sosyalite bağlamı; iletişimsel izlek, müdavimlerine atfettikleri iktidar, statü, prestij ve kimlik ögeleri, derin bir sosyolojik ardalanı örnekleyebilecek niteliktedir. Bundan dolayı, mekân üzerinden toplumsallık/kamusallık çözümlemeleri ve mekânın iktidar, kimlik ve cinsiyetçi politikalarla olan ilişkisini merkeze almakta yarar bulunmaktadır. Zira, genel perspektiften bakıldığında, yaşanılan kenti/çevreyi anlamak için mekânsal yapıları ve buralarda cereyan eden sosyal/kültürel süreçleri kavramak önem taşımaktadır. Kentler, sosyal süreçlerle mekânsal yapıların sürekli bir etkileşim içinde olduğu organik yapılardır. Kamusal kent mekânlarının insanlar tarafından ne şekilde anlaşıldığı, bu mekânları nasıl seçtikleri ve buradaki faaliyetlerini nasıl gerçekleştirdikleri vb. hususlar, uzun zamandır *kent sosyolojisi, kent ekolojisi, kent ve kültürel coğrafya, mimarlık, şehircilik* vb. disiplinler tarafından araştırılmaktadır. Mekânda cereyan eden sosyal/kültürel aktivitelerin anlaşılması noktasında ise, özellikle kent, kentsel kültür, kentlerin kimliklerinin ve kentsel yaşamın görsel ve metinsel temsiliyeti gibi konular üzerinden bir bakış, yaklaşım geliştirilmektedir. Özellikle mekân ve kent sosyolojisi ile kent ve kültürel coğrafya bu konuda analitik ve derinlikli bir bakışın oluşmasında önemli katkıda bulunmaktadırlar.

Bu yazıda, kentin sosyo/kültürel yüzeyini yansıtan söz konusu kamusal mekânlara ve onların yaslandıkları toplumsallığa *genel/makro* bir perspektiften bakılmaktadır. Bu çerçevede, kent mekânlarının kamusallık, gündelik hayat, toplumsal cinsiyet, kimlik ve farklılık temaları özelinde aldıkları konumlar irdelenmekte ve soruna daha çok *betimsel* açıdan yaklaşılmaktadır. Burada hareket noktamız, kentin gündelik yaşam kültürünün oluşmasında kamusal mekânların ayırtedici bir role sahip oldukları savı ve bu mekânların yaslandıkları sosyallik backgrounduna vurguda bulunmaktır.

Kent, Kent Yaşamı ve Kentsel Mekânlar

Günümüz kentleri, farklı siyasetlerin ete kemiğe büründüğü, mekân, insan, zaman, kimlik, kültür, imge ve göstergelerin kaotik ve çatışkan biraradalık sergilediği, oldukça heterojen ve kozmopolit alanlardır. Üzerinde yaşayan insanlar için yer/mekân olmanın ötesinde toplumsal/politik aidiyetlere, farklı yaşam deneyimlerine, kimliksel ve kültürel çoğulculuğa, yeni bakış ve düşünsel formlara karşılık gelirler. Bu yönleriyle, toplumsal gruplaşmalar, kültürel çeşitlilik, çoklu kimlikler, farklı sosyaliteler ve yaşam stillerinin köken bulduğu verimli bir havzadırlar.

Modern kentler; kırsal/kentsel, geleneksel/modern, bireysel/kolektif, eril/dişil vb. karşıt temalar üzerinden, melez kültürel figürler ve yeni/ayrıksı ya da bütünleşik alt kültür formlarına açıklık gösterirler. Heterojen ve kozmopolit yanlarıyla, bir yandan, farklı kurumsal ağların ortaya çıkmasına olanak tanırlar, diğer yandan, gündelik yaşam kültürünü parçalı, atomik, ayrıksı ve de eklektik bir yapıya kavuştururlar. Kentin farklılaşan mekânsal coğrafyası ve kentteki heterojen unsurların radikal çoğalması sayesinde, modern kentler, eski bildik siluetlerini giderek kaybetmektedirler.

Bocock ve Thompson (l992)'un da ifade ettikleri gibi, modern kentler, belli bir tarihselliğe ve coğrafyaya göre şekillenmiş kurumları, üretim ve yeniden üretime dayalı sosyal ilişkileri, yönetsel icraatleri, farklı iletişim formları, medya ve benzeri arasındaki etkileşimle oluşmuş mekânsallığı içermektedirler. Dahası, modern kentler, birer temsiliyet ve de temsiliyetin mekânlarıdırlar. Chaney (1999) de, kentin, kent olarak algılanmasının; fiziki ve mimari örgütlenmesinden çok, taşıdığı kültürel temsiliyet ve derinlikle ilişkili olduğunu belirtir. Zira kent, uzam (space) ve alan (place) ekseninde varlık kazanmış birer kültürel örgütlenmeyi ifade eder. Kentin mekânsal coğrafyası, kültürün (ticari, tarımsal, dini, kamusal vs.) farklılığına temel teşkil eder. Gündelik hayatın pratik ilişkileri de kent kültürünün örgütleniş sürecinde, yeni kimliksel formların inşasını olanaklı kılar.

Kent mekânları, çoğu zaman yaşamsal faaliyetlerin sürdürülmesi esnasında kendiliğinden ortaya çıkarlar ve kent yaşamını bütünleyen mekânlar olarak önemli işlevler görürler. Kentli yaşam ile bu mekânlar arasında doğrudan bir bağ vardır. Bu mekânlar insanları bir kolektivite oluşturmaya çağırır, kenti, üzerlerinden yaşanan, anlamsal ve sembolizm yüklü bir mekân kılmaya çalışırlar. Kentin soluklanması, yemesi/içmesi, hareket ve oyuncul temsiliyet göstermesine alan açmak suretiyle, kenti ve kentsel yaşamı her gün yeniden kurarlar. Kafeler, birahaneler, parklar, alışverişmerkezleri, restoran ve otellerde her gün yaşanan kolektiviteler, ortak faaliyetler, sosyal ilişki ağları vs. her biri aslında kentin yeniden doğması, gündelik yaşam

kültürünün yeniden inşası anlamı taşır.

Kent insanının yaşamında onun aidiyet kurduğu, bağlandığı mekânlar önemli bir yer tutar. Takıldığı bir kafe, bir kuaför salonu, yemek-içmek için müdavimi olduğu restoranlar/birahaneler, dolaşmak, hava almak için bulunduğu parklar/çay bahçeleri, alışveriş yapmak/eğlenmek için gittiği alışveriş merkezleri, oyunları/filmleri izlemek için bulunduğu sinemalar/tiyatrolar vs. kentli yaşamdan bir kesiti, kent insanının gündelik alışkanlıklarını, sıradanlaşmış vazgeçilmezlerini oluştururlar. Bu mekânlar yoluyla kentli yurttaşlar, hayata tutunur, aidiyet, bağlanma, kimlik, özdeşlik ilişkisi kurarlar. Kimi zaman zevk almak, eğlenmek, sosyal aidiyet kurmak için kimi zamanda yaşamsal zorluklardan kaçmak adına bu mekânlarda bulunurlar. Bir yaşam tarzına karşılık geldikleri gibi, aynı zamanda, kentteki özgürlüğü, serbestiyi, başına buyruk hareket etme keyfiyetini de müdavimlerine sunarlar. Bu mekanların kent aura'sı içinde, salaş, kendi halinde, özgür ve spontane duruşları, her şeyden önce, mekansal deneyimleri resmi tonlardan, katı disipliner tutumlara bağlılıktan kurtarır, gündelik hayatı daha soft, akışkan ve doğal bir niteliğe kavuşturur. Bu mekânlarda insanların daha rahat giysilerle (spor) dolaşmaları ya da resmiliği çağrıştıran disipliner tutum ve tavırlardan uzak hareket etmeleri, buraları, birer özgürlük adası, kentin her tür zorlama ve baskılarına karşı katlanılabilecek bir limana dönüştürür.

Bu mekânlar, gündelik yaşamın sıradan akışına eşlik ettikleri gibi, hayatımızdaki küçük zaman boşluklarını doldurmaya da yararlar. Aynı zamanda, rahatlama, gevşeme, kaçış, özgürlük, temsil vb. işlevler de görürler. Modernite ile birlikte, modernliğin evden/özel alandan çıkarttığı kitleler için bir sosyal barınak/temsiliyet adası olabildikleri gibi, modernliğe dönük göstergelerin, işaretlerin taşıyıcısı olmaya gönüllü kitlelerin sembolik ifade arayışlarına da sahne olurlar. Bu nedenle, kent ve özellikle metropollerde birbirinden farklı, markalı, göstergeli, imaj ve sembolik statüler/kimlikler atfeden mekânlar, popüler bir ilgi ve katılım patlamasına sahne olmaktalar, bir yandan da gündelik yaşamı üzerine kurduğumuz, onlarla bütünleşiklik hali icat ettiğimiz ya da eksik yanlarımızı tamamladıkları zehabına kapıldığımız yeni aidiyet platformları olarak öne çıkarlar. Daha önce, evin, özel alanın, cemaatin bize verdiği *aidiyet, güven, bağlanma, tutunma* hissini modernite ile birlikte bu mekânlar üstlenmekte; bu yüzden geniş yığınlar, zamanlarının önemli bir kısmını bu mekânlarda geçirmekte, onlarla, özdeşlik ve bağlanma ilişkisi kurmakta, gündelik yaşamlarını bu mekânların sundukları kültürel, sanatsal ürünleri/etkinlikleri tüketmekle geçirmektedirler. Her bir mekân da, müdavimlerine belli bir davranma, faaliyette bulunma üslubu kazandırmakta, mekâna bağıl sosyal deneyimler ve kimlik konfigürasyonları atfetmektedirler.

Buralar, gerçekte, müdavimler için, vazgeçilmez bir durak, istasyon, bir geçiş, konaklama, kalma, tutunma mıntıkası gibidir. Gündelik hayat bu mekânlar üzerinden kurulur, buralarda cereyan eden dil, söylem ve temsil siyasetleri, aynı zamanda gündelik hayatın teatral tarzda mekânsal olan üzerinden yeniden kurulmasını sağlar. Kentsel mekânlar, modern temsil, gösterge ve işaretlerin diline yatkınlık göstermeleri açısından adeta, modernliğin kutsal mekânları gibidirler. Örneğin alışveriş merkezleri sadece nesnelerin tüketim mekânı değildirler, ya da restoranlar, eğlence yerleri müdavimlere salt karın doyurma ya da salt eğlence hizmeti vermezler; aynı zamanda, sınıf, statü, ırk, etnisite, cinsiyet vb. sosyal belirleyicilere dair işaret ve semboller de atfederler. Zengin, burjuva, beyaz, erkek vb. ayrıcalıklı konumlar üzerinden toplumsal hiyerarşileri yeniden kurarlar. Müdavimler, sınıfsal, statüsel konumlarını yansıtabilmek ya da öykündükleri statülere yükselmek için ödünç semboller/göstergeler toplamak için buralarda toplaşır. Mekânın tüketimi, salt maddi, nesnel bir şeye karşılık gelmez, aksine, tüketimci kapitalizmin yükselişiyle birlikte büyük ölçüde simgesel, göstergesel bir boyut da kazanmış olur.[2] Özellikle, tüketim toplumunun yükselişi, boş zaman çağının hükümranlığı, kamusal mekânların önemini artırdığı gibi, buralar, sermayenin bildik mantığı özelinde yeniden yapılanırlar. Bu yüzden, çalışma dışı zaman (leisure), giderek, tüketim odaklı olarak geçirilmekte ve bu da, çoğu kez tüketimci kapitalizmin ürettiği suni/yapay ihtiyaç güdüsünden kaynaklanmaktadır. Bu süreçte, tüketim eğlenceyle iç içe geçerek, asli anlamından kopmakta ve boş zaman endüstrilerinin hizmet kalemlerinden biri haline gelmektedir. Bu yüzden de, tüketimci deneyimlerin en fazla boş zaman sürelerine denk gelmesi anlaşılabilir bir şeydir. Zira, tüketime dönük mekanlar, süreçler, pratikler ve yaşam deneyimleri büsbütün, boş zamana hakim olan tüketimci ideolojilerin kontrolündedir. Kamusal kent mekânları böylelikle tüketimci temsile daha bir açıklık göstermekte, kentli yurttaşların çalışmaya dönük tepkisel çıkışları için oldukça işlevsel ve kışkırtıcı bir platform haline gelmektedir.

Tüketimci kapitalizmin yükselişi ve kentsel alanları, mekânları kontrolüne almasıyla birlikte, bu mekânlardaki yoğunluk, açılma ve genişleme maksimum seviyeye ulaşmıştır[3]. Tüketimci kapitalizmin mekânları dönüştürmesi, tüketim ortam ve süreçlerine

[2] Bu realiteye, Baudrillard'ın tüketim toplumu ile ilgili çözümlemelerinde sıklıkla vurguda bulunulmaktadır. Geniş bilgi için bkz. J. Baudrillard, l997

[3] Allen J. Scott, "*The Cultural Economy of Cities"* adlı, kentlerin kültürel ekonomisini irdelediği çalışmasında kentlerin/kentsel mekânların kapitalist düzenlemelerin bir sonucu olarak, tüketim ekonomisinin üzerinden boyutlandığı önemli bir kültürel coğrafyaya karşılık geldiğini ileri sürer. Scott, özellikle de, kentin kültürel üretim alanlarının (sinema, eğlence, müzik, multimedia ve dijital görsel ürünler, Disney dünyası, imaj üretim mekânları vs.) kapitalist aklın büsbütün kontrolüne girdiği ve kentlerin kültürel ekonomilerinin artık başlı başına birer endüstriyel sektör olarak, modern kentin dönüşümünde, kent imajının yeniden üretiminde

büyük yatırımlar yapması, doğal olarak geniş kitleler için kentsel mekânlara yönelmeyi cazip hale getirmiştir. Örneğin restoranlar, kadının kalesi olarak görülen mutfağı, yemek yapmayı, kadınların elinden alarak erkek kontrolüne vermiş, birbirinden farklı tat ve lezzetler sunan egzotik, etnik, yerel ve fastfood türü yemek mekanları, hem kentli kalabalıklar arasına katılmak, kamusal deneyim yaşamak hem de birbirinden leziz yemekleri tatmak için kitlelerin evden çıkmalarını adeta kışkırtmıştır. Bugün modern kentler farklı lezzetlerin, tatların, beğenilerin çılgınca yarıştığı, kitlelerde *"aranılan", "arzu edilen"* tatlar, imgeler üretme peşinde koşan restoranların kaotik bir aradalığına sahne olmaktadır. Yine, barlar, birahaneler, konulu restoranlar, yerel ve yabancı mutfaklar, pasta salonları, içki/içme mekânları, yeme/eğlenme mekânları vs. kentsel yaşamın birer parçası, kentli yaşam kültürünü örnekleyen yerler olarak gittikçe kentin merkezi kurumları haline geliyorlar. Dahası, modern, kentli yaşamın göstergesi olarak algılanıyor, buralara *"takılmak",* oradaki sosyalliğe katılmak, mekânların temsil ettiği göstergelerin tüketicisi olmak vs. modernliğe özgü bir durumsallık olarak nitelendiriliyor (bkz. Robins, l999). Dolayısıyla, kent mekânlarındaki yığılmanın ve bu mekânların herkesimden insanın yaşamının odağına yerleşmiş olmasının altında, modernliğin kamusal mekânlara dönük tasarrufunun örtük de olsa belirleyici bir nitelik taşıdığı gerçeği yatmaktadır denebilir.

Türkiye'de gözlenen geç kapitalistleşme ve kentleşme süreci de, daha önce kentsel/kamusal yaşam deneyimleri olmayan kır kökenli insanların kentle ve kentin kamusal yüzüyle tanışmaları ve kamusal alana katılma arzularını doruk noktaya taşımıştır. Özellikle de, kamusal görünürlük peşinde olan kesimler, sınıf yükseltme gereksinimi duyan yeni orta sınıf üyeleri, üst sınıfa tırmanma arzusunda olanlar, kendilerini artan bir ivmeyle kamusal mekânlara atmaktalar, sahiplik durumlarını sergileyebilecekleri platformlar aramaya yönelmektedirler. Farklı, heterojen kesimlere açık kent mekânları, kentli yurttaşların, kişisel/toplumsal temsil gereksemesine bir nevi yanıt olabilmektedir. Bu yüzden, kentte konuşlanmış farklı mekânlar, kendilerine katılan üyelerle birlikte, bir tür farklı kişiselliklerin, toplumsal aidiyetlerin, değişik kentliliklerin adresleri haline gelmektedirler. Dolayısıyla bu mekânlar, açık işlevleri dışında bir takım gizil, örtülü işlevler de yerine getirmekte, belki de popülerliklerini bu ikincil işlevlerinden almaktadırlar.

belirleyici olduğunu belirtir. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Allen J. Scott, 2000.

Kamusal Alan ve Kent Mekânları

Kamusal alan kavramı literatürde bir açıklık/netlikten yoksun olmakla birlikte, genelde *"herkesin girebildiği yer"* anlamına gelecek bir genişliğe sahiptir (Neumann, 1997:225). Yine, Arendt'in ifade ettiği gibi, kamusal alan, *"herkese açık",* insanların sınırlama olmaksızın, uyum içinde bir araya geldikleri, birlikte hareket ettikleri, bir bakıma, "*özgürlüğün kendisini gösterebildiği"* yerdir (Benhabib, l996:241). Habermas da, kamusal alanı, daha çok tartışma ve düşüncenin canlandırıldığı bir tiyatroyu sembolize eden söylemsel bir ilişki alanı olarak görür ve özel alandan ayrışan yanlarına vurguda bulunur (Habermas, 1997). Peters-Cmiel de, gerçekte, kamusalı, *açık, görülebilir, kolektif ve herkesin rahatlıkla girebildiği* yer, özel alanı ise, *kapalı, görünmez, bireysel ve yasak bölge* olarak niteler (1997:259-60).

Bu bağlamda kent mekânları, kamusal alanın tam da orta yerinde yer alırlar. Her kesime açık olmaları, sınırlamaların olmaması ya da az olması, toplumsal temsile açıklıkları vs. itibariyle, *kamusal mekân*[4] olarak nitelendirilmeyi hak etmektedirler. Kentin kamusal mekânları olarak da, genelde, müzeler, sanat galerileri, tiyatrolar, sosyal klüpler, yayınevleri, kitapevleri, salonlar, cafeler, kahvehaneler, barlar, oteller, restoranlar vb. mekânları saymak mümkündür. Bu mekânların her biri, gerçekte, kent kamusuna seslenen, sosyal temsiliyet vaadeden, kentli yurttaşların yoğun/yaygın katılımına ev sahipliği yapan mekânlar olarak, kentin gündelik yaşamında önemli bir yer işgal ederler.

Kent mekânlarının sosyo/kültürel yüzeyine ilişkin bakışlar da, buraların, kamusallığın diline yatkın şekilde organize oldukları ve kent aura'sı içinde anonim[5] bir karakter taşıdıklarını ortaya koyar. Zira, buralarda, sosyal ilişkiler, aleni ve herkese dönük olarak gerçekleşmekte; ortak tepkisellik, gözetim ya da denetime ilişkin bir farkındalık üzerinden ilişkiler cereyan etmektedir. Buralar, kent kamusunun boy attığı, filiz verdiği, kendisini farklı şekillerde ürettiği/çoğalttığı bir şeye karşılık gelmektedirler.

Sosyal bilim literatüründe, kentsel mekânları *"kamusal platform"* olarak gören yaklaşımlar da bir hayli fazladır. Örneğin, Sennett'e göre kent içerisindeki *"kamusal mekânlar",* farklı katmanların birlikteliğini çağrıştırırlar ve buralar, onsekizinci yüzyıl

[4]*Kamusal mekân* kavramı konusunda, literatürde bir netlik ve açıklık yoktur. Kamusal mekân tabiri, tartışmaya açık ve muğlâklığını muhafaza etmektedir. Kamu ve özel alan/mekân ayrımı, genelde, mülkiyet ilişkileri temelinde ayrıştırılmaya çalışılsa da, bu, kavramın sınırlarını tayinde tek başına yeterli değildir. Örneğin kapalı bir alışveriş merkezi özel bir işletmeye ait olsa da kamusal mekân olarak addedilir. Zira, burası herkesin ulaşabildiği ve erişim olanağının olduğu bir yerdir ve kamusal yaşamı içinde barındırmaktadır. Geniş bilgi için bkz. Light ve Smith, l998:3

[5] Kamusal mekânlardaki görece anonimliğe rağmen hiçbir mekân toplumsal bakımdan nört değildir. Mekân stratejik ve siyasi anlamlar taşıyan toplumsal bir üründür (Lefebvre, l99l). Mekânsal yapılar toplumsal sınırları zayıflatma ve güçlendirme yeteneğine sahiptirler. Bu konuda geniş ve spesifik bir mekana (cafe) dair ayrıntılı bilgi için bkz. Kömeçoğlu, 2003:46

büyük kentleriyle karşımıza çıkarlar. Arendt'in ifadesiyle de, özellikle soylu olmayan ve ticaretle ilgilenen yeni bir sınıfın varlığı, hem sosyal hem de mekânsal örgütlenme anlamında önem taşır. Feodal ilişkilere ve politik güce bağlı kalmaksızın, toplumun bütün bireyleri, yeni bir gelişmeyle yüz yüzedir. Kamu, Aredt'in örneklemeye çalıştığı, aile hayatından ve yakın arkadaşlık ilişkilerinden bağımsız, yeni bir değerler sistemi üretir. Kentler büyüdükçe, yeni mekânlara ihtiyaç duyulmakta, kentsel park kapsamında, özelleşmiş işlevleri yüklenmiş açık alanların/mekânların sayısı artmaktadır. Böylelikle küçük bir elit kesimin tekelinde olan kentsel mekânlar, toplumun geneline, tüm katmanlarına yayılmaktadır. Hatta Sennett'e göre, proleterya bile bu tür mekânlarda gözükebilmekte, daha önce deneyimleyemediği yeni gündelik alışkanlıklar edinmektedir (Sennett, l992; Arendt, l958; Sargın, 2002:15-6).

Featherstone da, globalleşme, postmodernizm ve kimlik sorununu işlediği *"Undoing Culture"* (1997:27-28) adlı eserinde, kent mekânlarının kamusal yönlerine işaret etmekte ve buraların geçmişte Avrupa kamusunun inşasında önemli işlevler gördüğünü belirtmektedir. Ona göre, Avrupa kamusu daha çok, periyodikler, gazeteler, klüpler ve sınırsız tartışma için biraraya gelmiş bireylerin olduğu kahvehaneler gibi sosyal kurumlardan meydana geliyordu. Gazete ve dergiler için yazan ve yeni peydahlanan okuyucular için romanlar üreten edebiyatçılar, edebiyat eleştirmenleri ve bağımsız uzmanlar 18. yüzyılın ortalarına kadar, buralarda, köklü bir şekilde gelişip serpildiler. Dolayısıyla, kamusal alanın doğuşu, kültürel alanın gelişmesiyle atbaşı gitmiştir denebilir.

Kamusallığın mekânsal olanla ilişkisine işaret eden Habermas da, bu mekânlardaki söylemsel pratiklerin rolünü öne çıkarır. Ona göre, edebi tartışmaların yapıldığı salon, klüp ve kahvehanelerde beliren sohbetler, forumlar modern siyasi kamunun oluşumuna zemin hazırlamıştır. Kahvehaneler ve salonlar, kamusal alanın minör kurumlarıdır ve buralardaki sohbet ve tartışmalar büyük öneme haizdir. Bu küçük sosyal mekânlar, Habermas için, dinleyici ve katılımcılara dayalı çok özel bir deneyimin siyasi alandaki kamusallığa doğru evrilmesini kolaylaştırır. Buradaki sosyallik kurgusu, E.Goffman'ın kullandığı şekliyle *dramaturjik* bir nitelik arzeder. J.Raban'a göre, Goffman'ın dramaturjik yaklaşımını andırır tarzda kentin kamusallığında varlık gösteren insan, gerçekte pek çok sosyologun varsaydığının tersine, hesapçı bir rasyonaliteye boyun eğmiş değildir, kent, bireylerin değişik rolleri oynarken kendilerine özgü büyülerini de gerçekleştirdikleri bir dizi sahneyi andırır. P.Aries de, klüpler, salonlar ve kahvehanelerde ortaya çıkan kamusallığı akışkan ve çok katmanlı bir sosyallik olarak görür. Kamusal alanın gelişimi, özellikle, söyleşi, yazı ve konuşma etrafında şekillenen sosyallik biçimine

karşılık gelir (bkz. Kömeçoğlu, 2005:28). Habermas, kamusallığı mekânsal pratiklerden kopuk şekilde zamana ilişkin (temporal) bir söylem içinde ele alsa da, edebi kamusallığın siyasi kamusallıkla olan bağından hareketle, edebi tartışmaların yapıldığı salon ve kahvehane gibi mekânlarda ortaya çıkan sohbetlerin/forumların modern kamusallığın oluşmasında önemli iş gördüğünü ifade eder. Kamusallığın kurumları olarak da adlandırdığı kahvehane ve salonlardaki sohbet ve tartışmaların önemine değinir (Kömeçoğlu, 2003:39).

Kafeler, kahve shop'lar, kitapevleri, barlar, kuaför salonları ve diğer kentsel mekânları incelediği bir çalışmasında Oldenburg (l999), buraları, toplumsal yığışmayı üzerlerine çeken ve karşıladıkları sosyal temsiliyet itibariyle birer kamusal mekân olarak görür. Ona göre, bu mekânlar; kent kamusunun yaygın temsiline sahne olmalarıyla modernliğin en fazla da kendisini inşa ettiği/ürettiği mekânlar olarak modern kentliliğin/yaşamın odak kurumlarını oluştururlar. Kentin gündelik yaşamında, çoklu işlevler görür; kentli yurttaşların sosyal temsiliyet arayışlarına ve mekana bağıl prestij ve statü edinme gereksemelerine yanıt olurlar. Bu yönleriyle kent kamusunun inşasında önemli bir *istasyon* rolü yerine getirirler.

Avrupa kamusu'nun oluşumunda kent mekânlarının önemine değinen bir başka teorisyen de E.Wilson'dur. Wilson *"Görünmez Flaneur"* adlı makalesinde, kent mekânlarının yeni sosyalitelere ve yeni kamusallıklara karşılık gelecek şekilde dönüştüklerini belirtir. Ona göre, şehrin kamusal görünümleri, özellikle kentli yurttaşlar için, daha çok eğlence yerleri ki bu da tiyatrolar, kafeler, sinemalar, oteller, salonlar vs. dir. Eğlence türü yerlerin çoğalması, gezmek, dolaşmak, izlemek ve yemek için serbest zamanı olan yeni bir kamusal insanı ortaya çıkarmıştır. Kamusallığın bu yeni türü, özellikle, kafe, lokanta, bulvar, pasaj, büyük mağaza ve otellerde yaşanmaktadır. Bu yerler, her şeyin alınıp satılabildiği, her şeyin serbest olduğu, bir ev ya da salon havası verilmeye çalışılan *"metalaşmış mekanlar"* dır.[6] Kafe ve bulvarlar, özel alandan dışlanmışlar ya da bunun dışında olanlar için bir tür *"ev"* olabilmektedir (l992: 55-56).

Kamusal mekânlara, özellikle de kafe kamusallığına, işçi sınıfı perspektifinden bakan Haine (l996) de, ondokuzuncu yüzyılda Fransa'da işçi sınıfı kültürünün oluşmasında Paris kafeleri'nin büyük rolünden söz eder. Benzer şekilde Rosenzweig

[6] Lefebvre de kent merkezlerinin, turistler ve alt yörelerden gelenler için ileri boyutlarda bir *"tüketim metaı"* haline geldiğini belirtmekte; buraların, bir yandan *"tüketim yeri"* diğer yandan da *"tüketilen bir yer"* olarak ikili bir role sahip olduklarını ifade etmektedir (Lefebvre, 1996: 73). Özellikle küreselleşmeyle birlikte, kent merkezlerinin iş merkezlerine, kentteki yabancılara ve turistlere cazip gelebilecek birer seyirlik alana dönüştürüldüğü dikkatlerden kaçmamaktadır.

(1991) de, yine ondokuzuncu yüzyılda Worchester (Amerika'da) da emek ilişkilerinin değişmesi ve dinlenme faaliyetlerindeki dönüşüm ile işçilerin gittikleri içki salonlarının yaygınlaşması arasında bir paralellik kurar. Rosenzweig, bu içki salonlarının bir yandan kapitalist düzene boyun eğilen, diğer yandan da direnilen kültürel mekânlar olduklarına işaret eder. Ona göre, içki salonları, özellikle de, göçmenlerin/göçmen işçilerin *"alternatif bir değer sistemini koruyabildikleri"* ve ondokuzuncu yüzyıl sonunda ABD'de kent yaşamının zorluklarına karşı koymak için oluşturdukları birer protest mekandırlar (Rosenzweig, 1991:148; Yenal, 1996: 216-7).

Banerjee'e göre, kamuya açık bu mekânlar, aynı zamanda, bir takım sosyal değerlerin de taşıyıcısı durumundadırlar. Örneğin, Amerikan kamusal parkları birkaç açıdan cumhuriyetçi değerlere hizmet eder. Bunlar, *yurttaşlık duygusu, sosyal karşılaşmalar/temas* (özellikle farklı kökenden gelenler arasında), özgürlük duygusu ve kolektif/ortak duygular şeklinde ortaya çıkar. Kamusal parklar, aynı zamanda, demokratik idealler, iyi yurttaşlık, sivil sorumluluk ve nihayetinde sivil toplumun özünü oluşturan sosyal bir aradalık (compact) gibi değerleri içerir. Farklı kökenden gelenler arasındaki temas, kamuya açık mekânların önde gelen vasıflarından biri olarak kabul edilir. Şehir parklarına dair bu tür retoriksel yorumlar; kuşkusuz, sınıf, ırk, etnisite ve gelir eşitsizliği gibi sorunları örtme/gizleme maksadı taşımamaktadır. Zira, bu tür eşitsizlikler, Amerikan şehirlerindeki sınıfsal ve etnik ekolojinin sıradan bir gerçeğini ve onun temsilindeki çelişkileri de açığa vurmaktadır. ABD'de 19.yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan şehir parkları, büyük ölçüde üst sınıf elitlerinin zevkine uygun şekilde düzenlenmişti. Bu parkların çoğu, çalışan sınıflara ve yoksullara ulaşmaktan uzaktı ve zengin ve elit sınıfa dönük bir hizmet olarak kalıyordu (Cranz, 1989; Banerjee, 2001:9).

Görüldüğü üzere, kamusal kent mekânları, kentin kültürel coğrafyası içinde merkezi bir yer kaplamakla kalmıyor, iktidar ve temsil siyasetlerinin de orta yerinde yer alıyorlar. Kentin kozmopolitesi içerisinde, ötekilerin karşılaşmalarına yer açabildiklerinden, özellikle de, başkaları, yabancılar, göçmenler, kenardakiler, bohemler, flaneur'lar, aylaklar, yersizyurtsuzlar, seyyahlar vs. buralarda, iç içe, yan yana, birleşik/bütünleşik tarzda bir araya gelmekte, kimi zaman da ayrıştırıcı hiyerarşiler üzerinden (ırk, etnisite, cinsiyet, zenginlik, sınıf vs.) derin sosyal mesafelerin açılmasına kaynaklık edebilmektedirler. Her iki halde de, kamusal mekânlar, kentin, anonim, kozmopolit ve de kamusal yüzünü olabildiğine tahrik etmektedirler. Böylelikle, kendilerine yönelen sosyal kesimler ya da değişik sosyal karşılaşmalar sayesinde, kent aurasına sürekli olarak farklılık imgesi aşılamaktadırlar. Özel alandan kopup gelen kitleler, bu mekânlarda farklılık/çeşitlilik temsilleriyle yüzleşmekte, kendi farklılıklarını

bu mekânlarda dolaşıma açmakta, böylelikle, ötekilerin farklılık temsilleri, mekânın geometrisi içerisinde yeni, eklektik, melez desenlere, değişik kamusal deneyimlere kaynaklık edebilmektedir.

Ayrıca, kamusal mekânlardaki temsillerin, temsiliyetlerin aleniyet içermesinden dolayı, buralar, aktörler için bir nevi oyuncul performans sergileyebildikleri, *"kamusal bir sahne"* ye dönüşmektedir. Bu yüzden bu mekânlarda ortaya çıkan gündelik yaşam kültürü, oldukça karmaşık ve kendisini değişik temsil biçimleriyle ele vermektedir. Toplumsal aktörler, buralarda, oyuncul performanslarıyla yeni sosyal statü, itibar ve rol edinmektedirler. Gerçekte, herkesçe görünme ya da herkese açık olma hali, bireyleri, toplumsal kabul görme kıstaslarını dikkate almaya, onay görücü edimler, temsiller içine girmeye ya da dramaturjik performans sergilemeye götürmektedir. Bu realite, mekânlarda temsiliyet bulan sosyalitelerin ve sosyal davranış örüntülerinin, bir bakıma, kurmaca, inşa olunmuş, toplumsalın baskısına yüksek oranda açıklıkla karakterize olmuş performatik gösterimler olduğunu göstermektedir.

Kentsel mekânların kamusallık iddiaları, onların en fazla da üzerine yaslandıkları ve kamusal ilgi ve konulara açıklıkla karakterize olan sosyalite bağlamlarından kaynaklanmaktadır. Farklı insan gruplarına açıklık gösterdiklerinden, toplumsala dair sorunların konuşulabilmesi, bu yönde gruplaşma, cemaat ya da alt kültür yapılarının oluşması mümkün olabilmektedir. İnsanların sohbet etme, alışveriş yapma, paylaşma, eğlenme, vakit geçirme vs. gibi farklı pratiklerinin herkese açık ve herkesin önünde cereyan etmesi, buraları kamusal bir sahneye dönüştürmekte, bu açıdan kafe/kahvehaneler, müzik mekânları, eğlence kurumları, tüketim mekânları, yeme-içme mekânları vs. bir şekilde *"kamusallığın mekânları"* olarak öne çıkmaktadırlar.

Şu da bir gerçek ki, toplumsal değişmeye bağlı olarak, kentsel mekânlardaki yeni görüngü süreçleri, bu mekânların kamusallık iddialarının tartışılırlığı sorununu da beraberinde getirmektedir[7]. Kamusal iç mekânlar, modernliğin yeni yüzleri ve ilişki ağları sayesinde kamusal bir platform olmaktan giderek uzaklaşmakta, bireysel deneyimlerle karakterize olan ilişki biçimleri öne çıkmaya başlamaktadır. Özellikle de, bu mekânlarda

[7] Bu süreç Batıda ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte başladı. Bu tarihten itibaren kamusal mekânın çöktüğü tespitinde bulunan Habermas ve Sennett'e göre, kapitalizmin etkisiyle kamusal alanın içeriği boşaltılmaya başlandı ve yirminci yüzyıl tüm araç ve koşullarıyla bu içeriksizliğin ivmesini olabildiğine artırdı. Burjuva kamusal alanı, artık kendi iç çelişkilerini yansıtmakta ve kamusallık iddialarını taşıyamaz hale gelmektedir. Kamusal mekânın çöküşü, önemli bir sorun olarak öne çıkmaktadır. Ancak burada önemli olan bir nokta var ki, bu da, sivil kamusallıkla yeni kentsel mekân arasındaki örtüşüklüktür. Mahremiyeti ve toplumu atomize eden kapitalizm, aynı zamanda cemaatlerin oluşumunu hızlandırıcı bir tesir de meydana getirmiştir. Kentsel mekânın böylesi bir operasyonda nerede durduğu, önemli bir sorun olarak kalmaktadır (bkz. Sargın, 2002:17-18).

göze batan suni iklimlendirme, modern malzeme ve tekniklerin kullanımı ve standart iç mekân örgütlenmesi sayesinde bireysel konfor ve tatmin düzeyi artarken, çoğunlukla sosyal etkileşim azalmakta, bireysel deneyim biçimleri giderek yaygınlaşmaktadır. Bir diğer deyişle modern yaşamın bir gereği olarak, bireyselleşme, kamusal iç mekânlara olan ilgiyi ve yönelimi artırmaktadır. Bunun dışında kamusal iç mekânlar da, bir bütün olarak toplumu bireyselleştirmeye götürmektedir.

Gündelik Hayat ve Kent Mekânları

"(…) Bizim gözümüze görünen gündelik hayat, bilinçaltının mağaraları ve yeraltı geçitleriyle modernlik denilen belirsiz ve yanıltıcı gökyüzü arasında duran bir toprak parçasıdır" (Lefebvre, l998).

Gündelik hayat, gerçekte, sosyal, ekonomik, kültürel ve sembolik ilişkiler yumağından oluşur. Gündelik hayat içinde tekrar eden kimi pratikler, sadece kentsel hayatı biçimlendirmekle kalmaz, aynı zamanda kentliyi kenti değiştirme sürecine katarak politik bir alan oluşturur. Bu çerçevede kentsel mekânlar, uygunlaştırma (aprropriation) ve direnişin (resistance) zeminine dönüşürler (Akış, 2002:77).

Gündelik hayatı kuramsal bir temelde irdeleyen H.Lefebvre (1998) de, onun pek çok iç içe geçmiş ilişkileri ve yaşamsal pratikleri bünyesinde barındırdığını ileri sürer. Ona göre, gündelik hayat birbirine zıt iki özelliğe sahiptir. Birincisi, gündelik hayatın *"döngüsel"* ve *"sıkıcı"* bir öze sahip olması, ikincisi de, *devamlılığı*ndan kaynaklanan gücüdür. Gündelik hayatın sıradanlaşması ve farkında olunmadan yaşanır hale gelmesi, onun söz konusu devamlılığından kaynaklanır.

Gündelik hayat üzerine çalışanlar[8], gündelik yaşam pratikleri ve kültürünün üretilmesinde kentin kamusal mekânlarının büyük rolü olduğunu teslim ederler. Özellikle, Lefebvre (1998), Habermas (1997), Schivelbusch (2000), Certeau (1988) vs. kent mekânlarının gündelik yaşam pratiklerine ev sahipliği yaptığı ve sosyallik,

[8] Nedense gündelik hayatın analitik incelenmesi, sosyolojinin kıyı konuları arasında yer almıştır. Sosyologlar gündelik hayatın basitliğini, sıradanlığını farklı bir şekilde okuma ya da yeni bakışlar geliştirmekten kaçınmışlardır. Gündelik hayat, genelde, soft, hafif bir konu alanı gibi algılanmış, politik/ideolojik meseleler dururken gündelik hayattaki pratikler, alışkanlıklar, tekrarlar, sıradanlık ve benzerlik yüklü deneyimler çok fazla dikkat ve önem celbetmemiştir. Oysa gündelik hayat edimleri, çok farklı sosyal, siyasal dünyaların göstergesel işaretlerini ele verir. Gündelik hayatın eşelenmesi, sosyal ilişkilerin sıradanlığının ötesine uzanış bize, pek çok anlaşılmaz görünen, sorun alanı olarak görülen hususlarda anlam çözücü yararlar sağlar. İktidar ve güç ilişkilerini anlamak kadar, insan doğası ve toplumsallığın içsel dinamiklerini keşfetmek açısından da büyük yarar sağlar. Son yıllarda gündelik hayatın düşünsel ve toplumsal/politik yönlerini öne çıkaran kimi çalışmaların bu alana felsefik/sosyolojik bir derinlik kattıkları gözden kaçmamaktadır. Bu konudaki kimi çalışmalar için bkz. Michael E. Gardiner, 2000; Ben Highmore, 2002, Raoul Vaneigem, 1996; Bruce Brown, l989; Dorothy E. Smith, 1987

kamusallık süreçleri ve gündelik yaşam kültürünün yeniden inşa olmasına aracılık ettikleri üzerinde dururlar. Kent mekânları, gündelik hayatın karmaşık, gizemli, örtülü yüzünü, sıradanlığın gizlediği gerçekliği, rutinler, alışkanlıklar, tekrarlar ve bıkmamacasına yaptığımız edimlerin rasyonalitesini içinde barındırırlar.

Gündelik hayat, karmaşık iktidar ilişkilerinin yıkıcı totalitesini de çoğu zaman gizler. Gündelik, rutin ilişkilerin spontane akışına kendimizi kaptırdığımızdan genelde baskı ve iktidarın sureti görülmez. Ancak, bir zorlayıcılığı, bağlayıcılığı, bir şeyleri yerinde ve zamanında yapma mecburiyetini her zaman hissederiz. Gündelik hayat büyük ölçüde mekânsal pratiklere bağlı olarak yaşandığından mekânsal düzenlemelerin mantığı ile gündelik hayatın işleyiş düzeni arasında yakın bir ilişki kendiliğinden doğar. Keith ve Pile'ın da ifade ettikleri gibi; "(…) gündelik yaşamın coğrafyasında göze kolay görünmeyen bir dizi politik ve ideolojik öge yer almaktadır. Mekânsal pratikler hiçbir zaman 'tarafsız' değil, her zaman belirli bir ideolojinin taşıyıcısıdır. Mekân politiktir; çünkü toplumdaki eşitsiz güç ilişkilerinin bir aracı ve örtülü bir ifadesidir. Mekân toplumdaki çelişkilerin normalleştirilip sıradanlaştırıldığı gündelik yaşamın içinde eritildiği bir alandır (Keith ve Pile, l993). Ancak mekânın politik ve ideolojik niteliği örtüktür, göze hemen görünmez; bundan dolayı da mekânsal pratiklerin deşifre edilmesi bunlara karşı çıkılması güçtür. Ancak ne kadar örtülü olsa da mekansal pratikler öznelliğin oluşumunu derinden etkiler" (Işık, l994:28-29).

Dolayısıyla, gündelik hayat, sıradan insan, ortalama yurttaş için yaşanırken, deneyimlenirken çok fazla bir düşünümsellik içermese, sadece yaşanılsa, bir katılımlılık ve kendimizi kaptırmamızı bizden beklese de, gerçekte, gündelik yaşam iktidar/itaat rıza gösterme ilişkisini örnekleyici bir totaliteyi içinde barındırır. Gündelik hayatın geçtiği mekânlar, özellikle de kamusal mekânlar, beden, dil, söylem, temsil vs. gibi imgesel ögeler üzerinden birer mikro mücadele alanını oluşturur. Goffman'ın (l959), Sennett'in (l996, 1999) ve Lefebvre'ın (l991, l998) çözümlemelerinde bunu açık bir şekilde görürüz.

Kentsel mekânlar, her şeyden önce, birer gündelik hayat mekânıdırlar. Gündelik hayat, modernite ile birlikte, özellikle bu tür yerlerde yaşanmaktadır. Endüstrileşme, kentleşme, kapitalizm, bireycilik, rasyonelleşme vs. kentli yurttaşları daha fazla kamusal deneyim içine girmeye zorladığından bireyler, *ev'*in dışında yeni *"ev"*ler, kamusal barınaklar keşfetmeye yöneldiler. Kapitalizmin etkisiyle, kamusal mekânların ticarileşmesi sayesinde, kent mekânları, kitlesel ve yaygın mekânlar haline geldiler. Artık, yemek, içmek, eğlenmek, vakit geçirmek, alışveriş yapmak, yürümek vs. için kitleler *ev'*den çıktılar ve böylelikle, gündelik yaşamın kamusal, ticari, örgütlü ve de yeniden üretilebilirliği ile tanıştılar.

Modern yaşamın zorunlu kıldığı sosyal karşılaşmalar, buluşmalar, rastlaşmalar, bir araya gelmeler vs. de kentin kamusal mekânlarını oldukça işlevsel kurumlar haline getirdi.[9] Çoğu insan için buralar, günübirlik uğrak yerleri, buluşma noktaları, günde üç-beş saatin geçirildiği, süreklilik taşıyan ve hayatın genel totalitesi içinde giderek sıradanlaşan bir alışkanlık halini aldılar. Gündelik hayatın monotonluğu, sıkıcılığı ve rutinliği, kaçışçı eğilimleri beslediğinden, bu da doğal olarak insanları kamusal mekânlara savurmakta. Kentlerde gündelik yaşam, genelde, tüm canlılığı, akışkanlığı ve sıradanlığı ile bu mekânlarda atmaktadır. Gündelik olanın basıncı, sıkıcılığı, zorlayıcılığı arttıkça, bir takım yaşamsal aktivitelerden arta kalan küçük zaman boşluklarını doldurmak için çoğunlukla kendimizi bu tür mekânlarda buluruz. Herkesimden insanlar, burada, bir yer kapmak, bulunmak, vaktin geçmesini beklemek ya da oradaki sosyallik pratiği içine girmek için bu mekânlara yönelir.

Gerçekte, kamusal mekânlarda cereyan eden gündelik pratikler, çok yönlü, karmaşık ve imgesel ifade dillerine karşılık gelirler[10]. Bu pratikler, mekânsal faaliyetleri olduğu kadar, mekânın imgeselleşmesi sürecini de içerir. Bu imgeler, iyi ya da kötü, olumlu ya da olumsuz, çekici ya da itici bir nitelik taşıyabilir. Mekânlara içkin söz konusu imgeler, simgeler, gösterge ve imajlar, genel olarak *"kentsel imge alanı"* olarak da adlandırılırlar. Bu mekânlar, bir tür *"imge repertuarı"* gibidirler. Kent sakinleri için değil, aynı zamanda sanatçıların, şairlerin, yazar ve kitle iletişim araçlarının anlatılarında da temsil edilirler. Bu durum, Lefebvre' in *"temsili mekân"* kavramına da denk düşer. Kent araştırmacıları, kentin fiziksel ve sosyal yönünün nasıl inşa olduğu ya da dönüştüğünü, nesnel süreçler kadar imgesel alana bakarak da anlama/açıklama çabası güderler (Demir, 2002:110).

Kent mekânları, en fazla da önemlerini, gündelik hayatın birer minör kurumu olmalarıyla gösterirler. Bu mekânlar, zaman-mekân diyalektiği içinde, gündelik yaşam kültürünü hergün yeniden kurarlar. Kendilerine yönelen insanları, onların kültürlerini kendi potalarında harmanlayarak, katılanlara çoklu tatmin olanakları sunarlar. Günübirlik, sıradan, olağan, tekrarlı ilişkilerin, deneyimlerin icrasına aracılık etmek suretiyle, günlük hayat içindeki boşlukları doldurmada tamamlayıcı fonksiyon görürler. Bu yüzden de,

[9] Buluşulan mekânlar, gerçekte, modern kent yaşamının dışlayıcı, yalnızlaştırıcı etkilerine ve yabancılarla dolu kalabalığına karşı, aynı zamanda kültürel dayanışmanın, cemaatsel havanın, birlik-beraberlik duygularının köksaldığı bir ortam yaratmaktadır. Geniş bilgi için bkz. Kömeçoğlu, 2003, s.54

[10] Lefebvre, gündelik yaşam ve pratiklerin nasıl oluştuğunu anlamak için insanların kullandıkları dile, imgelere, söylemlere bakılması gereğine işaret eder. Bu imgeler, her ne kadar sahicilikten ve doğruluktan yoksun ise de, gündelik yaşamı anlamada yardımcı bir öge olarak ele alınabilirler. Geniş bilgi için bkz. H. Lefebvre, 1998

geniş kitlelerin yaygın katılımına sahne olurlar. Nitekim gündelik yaşamın sosyolojik çözümlemesi de, bu mekânların popüler bir ilginin adresleri olduğunu gösterir (bkz. Uğur, 2002; Bali, 2002).

Bu yerleri gündelik hayatın merkezi haline getiren de, gerçekte buraların karşıladıkları ve gündelik hayatın *hayhuyu* içinde anlamlı gelen bir işlevi karşılamakta oluşlarıdır. Bu mekânlar, gerçekte, gündelik yaşamın parçalı, fragmanter yanlarını birleştirerek, sosyal hayatı akışkan, sürekli ve anlamlı kılarlar. Alışveriş yapmak, dinlenmek, oyun oynamak, film seyretmek, yürümek vs. maksadıyla bulunduğumuz, *"takıldığımız"* mekânlar bir bütün olarak gündelik hayatımıza akışkanlık ve süreklilik katar. Yaşamı bütünledikleri gibi, yeniden üretimini de olanaklı kılarlar.

Toplumsal Cinsiyet ve Kent Mekânları

Mekânın toplumsal inşa süreçleri, eril ve dişil kategorilerle yakından ilişkilidir. Gerçekte, toplumsal yaşamdaki eril/dişil hiyerarşiler mekân tanzimine yansımakta ve kimi mekânlar, toplumsallık süreçlerini cinsiyetçi önkabullere yaslamaktalar, *erkeklik* ve *dişiliği* kendi bağlamlarında yeniden inşa etmektedirler. Toplumsallığın kurulduğu tüm süreçler, yapılar, kurumlar vs. hangi gelişmişlik düzeyinde olursa olsun, bir şekilde cinsiyetçi kategorilere yaslanır. Toplumsallık, mekânsallık, iktidar ve güç ilişkileri cinsiyetçi kategoriler üzerinden inşa olur. Erkeklik ve dişiliğin toplumsal temsiline dönük tolerasyon katsayısı da, mekânlar üzerindeki sınırların tayininde belirleyici olmaktadır.

Toplumsal cinsiyetçi hiyerarşiler, gerçekte, toplumsallaşma sürecindeki kadın/erkek rol farkındalığına bağlı olarak oluşur ve mekânın üretimi ve mekân üzerindeki ilişkiler, pratikler vs. toplumsal cinsiyetçi temelde kurulur. Cinslerin toplumsal düzlemde görünürlüğü, cinsiyet kimliğinin toplumdaki yeri, önceliği, mekânsal ayrışımı vs. toplumsal koşullarca tayin edilir.[11] Dolayısıyla toplumsal cinsiyet, kültür ve tarihsel durumlara göre değişen, toplumsal mücadele ve müzakereler yoluyla anlamsal sınırları tayin edilen bir içerim taşır (Henderson, l994:120).

Toplumsal cinsiyetçi ön kabuller, doğal olarak, erkek-kadın toplumsallığını ve mekân üzerindeki salınımlarını farklı şekillerde kurar. Zira erkek ve kadın rollerindeki farklılık, mekân kullanımında ve birliktelik üniteleri oluşturmada da kendisini gösterir. Erkeklere özgü ilişki/etkileşim ve de mekânlar ile kadınlara biçilen rol ve statü alanları birbirinden çoğu kez farklıdır. Cinsiyet rolleri açısından katı kodlanmışlığa dayalı kültür

[11] Bu konuda Butler, farklı bir perspektiften, toplumsal cinsiyet kimliğinin daima bir *"yapma"* olduğunu, yani dilin, ifadelerin dolayımsız bir göstereni olarak, eylemden önce var olduğu söylenebilecek bir öznenin yapması olmaktan başka bir şey olduğunu ileri sürer. Bu konuda, feminst perspektifi imleyen görüşler için bkz. Judith Butler, 1990: 25

ve yapılarda; cins ayrımcılığının uç noktalarını hayatın farklı kısımlarında olduğu kadar mekân kullanım göstergelerinde de görmek mümkündür.

Gerek Batı gerekse Doğu toplumlarında kentsel mekânların tanziminde toplumsal cinsiyetçi önkabuller belirleyici bir öneme sahiptir. Örneğin, Carlier (1999: 199), kafe ve kahvehane türü yerlerin Batı gündelik yaşamında da cinsiyetçi ayrışmanın mekânları olduklarına temas eder. Ona göre, buralar, genelde erkeklere özgü bir mekân olarak faaliyet göstermişlerdir. Londra'da içki içilen tavernalara rakip olduklarından özellikle püritenlerin ilgi gösterdiği kahvehane, Avrupa'da uzun süre neredeyse erkeklere özgü tek mekân olarak kalmıştır. Schivelbusch (2000: 55) de, İngiltere'de kadınların kahvehaneye girmesinin yasaklandığını, Kıta Avrupası'nda ise buralara gelen kadınlara çok zor katlanıldığından söz etmektedir.

Yine Doğu'da söz konusu toplumsal cinsiyetçi mekân tanziminin ileri bir noktada olduğu dikkati çeker. Kadınların kamusal mekânlardaki görünmezliği ya da sınırlı temsillerini Mernisi (l987) feminist bir bakışla, erkeklerin kamusal alanı temsil etmelerinden değil, düzenin kadınları güçlü ve tehlikeli varlıklar olarak görmelerinden kaynaklandığını ileri sürer. Mernisi, mekan ayrımıyla fiziksel, örtüyle de simgesel olarak yapılan cinsiyet ayrımının kadınları korumak için değil, erkeklerin kadına atfettikleri tehlikeden korunma isteklerinin etkili olduğunu belirtir (bkz. Kömeçoğlu, 2003:41). Gannon da, kadınların kamusal alanın dışında olmalarını, İslam kültürünün etkisine bağlamakta ve islami anlayışların kadın rolünü fazlasıyla biçimlediğini, bu durumun, tüm kamusal alanlara çıkmada kendisini gösterdiğini belirtir (2001:106).

Kadının kamusal alandaki temsili modernliğin cinsiyetçi kimlik politikalarıyla da yakından ilişkilidir. Çabuklu'nun (2004:143) ifadesine göre; "modernlik kamusal uzamı erkeklere tahsis ederken kadını özel uzama, eve hapsetmiş, onun özel hayatını da annelik ve ev kadınlığıyla sınırlamıştır. Kadının sosyalliği komşuluk ve semtsel alışveriş mekânları ile sınırlıyken erkeğin uzamı kent merkezini, üretim bölgelerini ve eğlence mekânların kapsamaktadır. Öte yandan rasyonel eril kimliğin inşası kamusal uzam üzerinde egemenlik kurulmasını gerekli kılmaktadır. Bu egemenliğin aracı ise bakış ve ona eşlik eden şiddettir. Kamusal uzamı kontrol eden eril bakış kadını uzam içinde lokalize etmekte, onu bakılacak, gözlenecek, sindirilecek bir nesneye indirgemektedir. Bu nedenle feminist hareketin en önemli taleplerinden biri kendilerinden esirgenen kamusal uzamın geri alınması olacaktır: Erkek mekânlarının 'işgali' gecenin geri alınması, kadınların taciz edilmesini engellemek için geceleri sokakların daha iyi aydınlatılması, kamu ulaşım araçlarının araba parklarının daha iyi denetlenmesi bu yoldaki taleplerden birkaçıdır. Öte yandan feminizm özel uzam/kamusal uzam karşıtlığını reddettiği gibi

maddi uzam/tasarlanan uzam arasındaki karşıtlığı da reddeder."

Batı'da modernite ve özgürlükçü hareketlerin yaygınlaşması kent kamusunun önündeki cinsiyetçi ayrışmayı büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır. Buna karşın ülkemizde, cinsiyetçi hiyerarşilerin gücü zayıflamakla birlikte önemini koruduğu bir gerçektir. Türkiye toplumunun sosyal yapısı, politik ve kültürel değerleri, kadına dair bakışın henüz korumacı sınırların aşılabildiğini kanıtlamaktan uzaktır. Ayrıca, son elli yılda kırdan kente yönelen büyük göç hareketleri, hızlı ve çarpık kentleşme süreci, yoğun kırsal yaşam deneyimlerinin kenti sarmasına, kente dair bildik yaşam kültürünü dönüştürmesine neden olmuştur. Hatta bu değişim, kente ve kırsallığa dair eklektik, melez dışavurum süreçleri ve yaşam deneyimlerinin filizlenmesine, kadın ve erkeklerin mekânsal temsillerinde bir takım ara kategorilerin (*"aile yeri"* gibi) kök salmasına neden olmuştur.

Özellikle de, kırdan kente göçle birlikte kentlerde bir takım eklektik, ara mekânsal formlar ortaya çıkmış, kırsal nüfusun kente eklemlenmesinde aracı ilişki dizgeleri oluşmuştur. Bu mekânlar, yeni gelenleri kente yaklaştırıyor, yeni kentlileşme süreçleri yaratıyor, bu yönleriyle, kentlileştirici ve dolayısıyla modernleştirici bir işlev görüyorlar. Bu mekânlarda dikkati çeken bir nokta, kadınların kentsel mekânlar sayesinde daha bir görünürlük kazanıyor olmalarıdır. Ne var ki, bir yandan kadınların kamusal kent mekânlarındaki görünürlükleri artarken, öte yandan, kimi durumlarda yine cinsiyetçi bir düzenlemeyle karşılaşıldığı dikkati çekiyor. Kadının kamusal temsili, mekânları kullanım biçimi, cinsiyetçi ayrışma (erkek mekânları/kadın mekânları) şeklinde kendisini gösteriyor. Bir diğer deyişle, kadınlar, kendi kamusallıklarını tercih ediyor, "*kadın kadına"* ya da *"aile yeri"* olarak da tabir edilebilen steril bir alan içinde görünüyorlar. *"Aile yeri"* tabiri aslında, kültürel yapımız içinde oldukça *"bize"* özgü bir yanımızı ortaya koyuyor. Daha çok lokanta, pastane, kafeterya, çay bahçesi vs. gibi kamuya açık yerlerde rastlanan ve çoğunlukla ayrı bir bölüm tahsisi yapılarak kullanılan bu mekânlar, sadece kadınlara ya da yanında kadın olan erkeklere açılıyor. Anadolu'nun taşra kent ve kasabalarında sıklıkla karşılaşılan, ancak metropollerde de rastlayabileceğimiz bu tür yerler, gerçekte, ortak cinsiyetçi mekân kullanımına henüz hazır olmayan kitleler için bir tür geçiş dönemi işlevi görüyor. Cinsiyetler arası sınırların henüz daha korunduğu (açılmadığı), kadınların *'erkeklerle paylaşılan'* kamusal mekânlara rahatlıkla giriş yapamadıkları ve bu mekânları kullanamadıkları, dolayısıyla daha az kamusal tecrübe yaşadıkları toplumumuzda, bu tür yerlerin gerçekte mahremiyeti korumaya hizmet ettikleri, yalnız gelen erkeklerin girişini sınırladığı için kısmen kadın kamusallığına uygun ortamlardır. Dolayısıyla *"aile yeri"*, kamusal temastan ve bunun risklerinden korunmak isteyenlerin talep ettikleri mekânlar olmaktadır. Ayrıca, buraların, mahremiyeti

kısmen de olsa kamusal mekânlarda tuttukları, ancak, sınırlı da olsa kamuya açık olmalarından dolayı bir *"geçiş mıntıkası"* ya da *katalizör* işlev gördükleri de söylenebilir (Demir, 2002:124-125).

Kömeçoğlu'nun kent cafe'lerinin kamusallık iddialarını irdelediği çalışmasında, özellikle de, kadınlara dönük kamusal mekân düzenleme siyasetlerinin kimi örnekleriyle karşılaşıldığına vurguda bulunulmaktadır. Kömeçoğlu'na göre; "(…) kentin heterojen, karmaşık ve yabancılarla dolu yapısı içinde cinsiyet ayrımına göre düzenlenmeyen yarı anonim bir kamusallık ve birliktelik yaratma arzuları kafe tarzı tikel mekânlarda vücut bulur. Bu tür minör mekânlar katılımcıları için kentin giriftliğini azaltırlar ya da bu tür karmaşıklığı daha tutarlı veya daha az yabancı bir biçimselliğe sokarlar" (2003:72).

Günümüz kentleri, modernite, rasyonelleşme, bireyselleşme vb. değişimci trendler sayesinde toplumsal cinsiyetçi kodların çözülme sürecini hızlandırmaktadır. Cinsiyetçi politikaların geri çekilmeye başlaması ile birlikte özgürlükçü hareketlerin yaygınlaşması, kadınların kamusal alanda daha fazla gözükmelerine ve kadın/erkek ayrımına dair mekânsal hiyerarşilerin çözülmesine neden olmaktadır. Artık kadınlar da erkekler gibi restoranlarda, pastanelerde, kafelerde, park hatta eğlence mekânlarında tek başlarına ya da eşleri/arkadaşlarıyla daha fazla gözükmektedirler. Tüketimci kapitalizm, kamusal alanları kadınlara açmada oldukça ısrarlı görünüyor. Kuşkusuz bunun temelinde, biraz da, tüketimci kültürü yaygınlaştırma, tüketim edimlerini maksimize etme anlayışı yatmaktadır. Zira, tüketimcilik en fazla da, kadın kamusallığından neşet etmekte, kadınlara dönük tüketimci aktivitelerin yaygınlaştırılması, bir diğer deyişle, kadın kamusallığı sayesinde kapitalizm daha bir genişleme olanağı bulmaktadır. Bir yandan tüketimci kapitalizm, öte yandan feminist hareket, özgürlükçü ve insan haklarına dayalı evrensel hareketlerin yükselişi, kentlilik ve modern düşüncenin etkisiyle kent mekânlarında, kadın temsilinin önündeki engeller bir bir kalkmaktadır. Kadınlar artık mekânları dönüştürebilecek, kendi renkleri, zevkleri ve inceliklerini mekânsal tanzim politikalarına giydirecek noktadadırlar. Bu sayede, mekânların feminizasyonundan bahsetmek de olası gözükmektedir.

Kentsel mekânlardaki kadın temsilinin görünürlüğündeki artış, aynı zamanda, kamusal mekânlara dönük egemen bakışın giderek yumuşadığını da göstermektedir. Kadınlara dönük toplumsal cinsiyetçi katı duvarlar, giderek kadınları kamusal alana çeken, onlar üzerinden yeni bir kamusallık retoriği tanımlayan, hatta kadınların evden kamusal mekânlara savrulmasını teşvik ederek kapitalizmin bildik kâr dümeninin işleyişini garantiye alma niyetleri sayesinde bir bir yıkılmaktadır. Kadınların kamusal alana çıkışları aynı zamanda, bu alanın dönüşümüne, kentsel mekânların yeniden

organize olmasına, buradaki dilin, ilişkisel bağlamın, grupsal formların, zaman-mekân tanziminin yeniden düzenlenmesi gibi bazı değişikliklere de kaynaklık etmektedir.

Kent Mekânları ve Kimlik İnşası

Kimlik kavramı gerçekte kişinin bütünlüklü aidiyet dairesine gönderme yapmaktadır. Bireyin kişisel olduğu kadar grupsal ve kolektif *"nereli"* olduğunu da açıklamakta, bir başka deyişle, kendiliğimizi ve ötekini tanıma ve bunları sürdürme bilinçliliğine göndermede bulunmaktadır (Calhoun, l994:10).

Smith'e göre (2005:324), de kimlik, bireysel ya da kolektif düzeyde, kendilerinin ne olduğunu düşünen insanların gerçekte kim olduklarını bunun kültürel olarak nasıl inşa olunduğunu ifade etmektedir. Farklılık ise, değişik insan kimliği ve deneyim biçimlerini ayırtetmeyle ilişkilidir.

Laclau ve Mouffe'nin (l985) post-marksist yaklaşımları açısından kimlik oluşumu ve kimlik politikaları, büyük ölçüde, *farklılık* algısı üzerinden tanımlamaktadır. Onlara göre; "kimlik kaygandır ve her an yeniden kurulur; sabit bir konum değil, tersine dünyayı ve kendimizi tanımladığımız geçici bir platformdur. Kimliğin oluşumunda farklılık temel bir rol oynar, çünkü kimlik ancak, başka kimliklerle olumsuzluk ilişkisi içinde, başka kimliklerle farklılıkların kalıcılaştırılması yoluyla kurulabilir. Kimlik ve kimliğin var olma koşulları birbirinden ayrılamaz. Kimliği bağlamı dışında kavramsallaştırmanın olanağı yoktur. Kimlik olumsal varlık koşullarına bağlıdır ve bu koşullarla ilişkisini kurmadan kimliğin oluşumunu anlamanın olanağı yoktur" (Işık, l994:27).

Kimlik olgusu, aynı zamanda, yersel/mekânsal olanla da tanımlanmaktadır. Zira, yersel/mekânsal olan bir kimlik siyasetine karşılık gelmektedir. Mekanın spesifik formu belirli yaşam biçimlerinin ve farklı kültürel konumların yansıdığı birer ayna gibidir (Urry, 1999:20-28). Bu noktada mekansal olan, aynı zamanda belirli aidiyetlerin, belirli statü, sınıf ya da yaşam duruşu içinde olanların kendilik değerlerine göre biçimledikleri, kendilikleri yansıtan yerler olmaktadır (bkz. Agnew, l993:261-267).

Relph'e göre, mekâna kimliğini veren özellikler ise, temelde, mekânın fiziki yapısı, içerdiği sosyo/kültürel boyut ve kullanıcı katılımı ile gerçekleşen aktivitelerdir. Yine, mekanda deneyimlenen kalıcı aynılıklar ve birliktelikler de kentsel mekana kimliğini veren özelliklerdir. Kentsel mekânın kolektif bellek oluşturmasına dair en ayırıcı husus ise, mekânın barındırdığı canlılık ve belirli mimari kodları içermesidir. Bu bağlamda kentin mekânsal kimliğinin en çarpıcı bir şekilde okunabildiği yerler, kente ölçek veren ve herkes tarafından benimsenen değerlerin izlerini taşıyan bir dizi kentsel ortak mekânlar olmaktadır (Relph, l976; Zengel, 2002:90).

Mekân içinde deneyimlenen yaşamsal pratikler, gerçekte, farklılık imgelerinin oluşmasında temel rol oynamaktadırlar. Kimlik ile bu kimliğin oluştuğu/ifade edildiği mekânlar arasında sıkı bir bağ bulunmakta ve kimliğimizi çoğunlukla başka insanlarla/gruplarla etkileşim içinde kurmaktayız. Kimliğimizi kurarken, kimi kez kendimizi başkalarıyla bir karşıtlık ilişkisi içinde algılar, kimi kez de başka kimlikleri baskı altına alırız. Kimliğin oluşumu, aynı zamanda, kendi öznelliğimizi başkalarından ayıran sınırların tayini ve de kendi pozisyonumuza dair haritaların yeniden çizilmesini ifade eder. Belirli mekanlar, öteki kimliklerle aramızdaki farklılıkların bilincine varmamızı engelleyebileceği gibi, bu bilinci artırıcı bir rol de oynarlar (Işık, l994:27-28).

Gerçekte, kentler, sosyal/kültürel doğaları itibariyle farklılık ve heterojenlik algıları yüksek farklılaşmış gruplara, topluluklara bünyelerinde yer verdiklerinden, kimlik ve farklılık algılarının keskinleşmesine yol açarlar (bkz. Castells, 2006). Aristotales de, *Politika* adlı eserinde dile getirdiği gibi, kentler, farklılıkları olan insanların bir arada yaşadığı, aynı insanların yaşadığı yerin ise kent olamayacağını belirtir. Modernitenin temelinde de, bir tür sosyal sözleşmeyle bir arada durabilen farklı insanların (sınıf, sosyal kesim) bütünleşmiş bir sosyal düzen oluşturdukları varsayımı yatar. Kamu, halk gibi terimler de birbirleriyle belli bir bütünleşme içinde olan farklı sınıfların oluşturduğu insan topluluklarını betimler. Halk ya da kamu, bütün sosyal sınıf ve tabakaları içeren, kamusal alanda ve mekânda sınıfsal çatışmalarla sürekli yeniden düzenlenen bir *"sivil"* duruma karşılık gelir (Kurtuluş, 2005:63).

Bu bağlamda kentler, çoğunlukla, sınıf, statü ve kimlik atfetme gibi değişik misyonlarıyla öne çıkarlar. Karmaşık ve heterojen yapıda olduklarından çoklu kültür ve kimlik üretme potansiyeli taşırlar, kent ve kentlilik de büyük ölçüde söz konusu kozmopolitlikten mülhem farklı kültürelliklerle karakterize olur. Kentler, toplumsal pratiklerin aktığı, kimliklerin iktidar ve yerle kesişerek farklı/tümleşik coğrafyalar ürettiği özgül mekânlar olarak, sürekli değişen, dönüşen bir kimliğe karşılık gelirler (Göksu, l999: l88).

Urry'nin ifadesine göre, modern kentlilik, bildik kimliklenme süreçlerini büsbütün tersine çevirmiştir. Özellikle de, insanların *"kamu içinde mahrem"* olabilecekleri yeni kamusal mekânların, pasajların ve cafe'lerin ortaya çıkması; yeni ve özgün boş zaman deneyimleri keşfeden insanların olağanüstü karışımı ve turist olarak tanımlanabilecek insan yığınları için belirli turizm yerlerinin ortaya çıkması, hiç kuşkusuz, sabit, kararlı yerleşim anlayışı ve buna dayalı kimliklenme süreçlerini yapıbozuma uğratmıştır (1999: 288). Tüm bunlar, kent ölçeğinde, yeni ifade dillerine karşılık gelecek ölçüde, sıra dışı, aykırı, atomik kimliklerin kök salması, kendini var kılmasına yaramaktadır denebilir.

Dolayısıyla, kent ortamı, her şeyden önce, farklılık, kozmopolitlik ve anonimlik yüklü olduğundan, birer *kimlik kozmosu* olarak da görülebilirler. Kentteki her bir mekân/yer, işlevleri, kültürel iklimi, iç mekân kurgusu, müdavimlerin sosyal, statüsel, kültürel temsili itibariyle benzeşik öğelere sahip oldukları gibi ayırıcı/ayrıştırıcı bir niteliğe de sahiptirler. Kentteki değişik türden mekânlar, ötekilerin karşılaşması, kendilerini göstermelerine aracılık etmeleri itibariyle, farklı kültürelliklerin karşılaşmasına, iç içe geçmesine yeni ya da melez kültürel biçimlerin kök salmasına alan açar. Bu mekânlardaki karşılaşmalar, bir araya gelmeler, oyuncul/seyirlik birliktelikler aynı zamanda farklılıkları, ötekilikleri ve de yabancılık algılarını mekânın birleştirici, düzleştirici iklimi içinde yeniden üretir. Mekânın düşünsel hatta politik/ideolojik iklimiyle aynileştirir, *"bireysellik"* lerimizin üzerine ikame edebileceğimiz bir *grupcul aidiyet*, *kimlik matrisi* yakalamamızı sağlar. Mekânda boy atan, sahiciliği her zaman tartışma götürse de, bir mekânsal cemaatin parçaları olarak insanların kendilerini algılamalarının temelini inşa eder.

Kent ve kentlilik retoriği de, bir bakıma, kozmopolise sinmiş olan bu farklılık kültürünün külleri üzerinden inşa olur. Kentin sosyal coğrafyası içinde boy atan değişik türden mekân, gerçekte, farklı kültürelliklerden mülhem yeni/harmonik kimlikler, yaşam biçimleri, yeni gündelik alışkanlıklar icat ederler.

Birey de, bu mekânlarda, ötekilerle etkileşimi sonucunda bir *kendilik algısı*na sahip olur ve kendi yerini, rolünü, duruşunu ötekilerden ayrıştırmasıyla bir kimlik inşa süreci yaşar. Kent mekânları, ötekilerin bir buluşma adresi ya da kendilerini sunumlama mekânı olarak, kimliğin birer kurucu unsuru olarak öne çıkar. Bu mekânların müdavimlerinin taşıdığı farklılık, ötekilik, yabancılık algıları, bireyin kendisine ait farkındalığının belirgin hale gelmesine yol açar. Mekânlar kimlik atfetmek yanında, müdavimlerinin taşıdığı kültürel nüanslar ve mekânda kristalize olan düşünsel iklim sayesinde, kent içinde farklılıkları kolayca teşhis edilen *"yeni sosyaliteler"*, *"mekân cemaatleri*" ve *"melez kimliklerin"* kök salmasına önayak olurlar.

Kentteki birbirinden farklı ve değişik türden mekân, örneğin, barlar, meyhaneler, eğlence yerleri vs. kentli küçük burjuvazinin sosyalize olduğu, kültürlendiği ve toplumsal kimlik edindiği yerler olma özelliği gösterirler. Bu mekânların yüklendiği ya da temsil ettiği yaşam felsefesi, toplumsal bakış, ideolojik yüklemler vs. bir yandan insanları bu mekânlara çeker öte yandan, müdavimlerin kendi renkleri/desenleri mekâna yansır. Kentin savurguları, yabancılığı karşısında bu mekânlar vurdumduymazlığı, boş vermişliği, pasifist karşı koyuşları ya da soft bir varoluşsal limana teslim olmuşluğu yansıtırlar. Bu mekânlar kentin rasyonel, düzenli, sıkıcı tekdüzeliğini temsil eden

kurumsal yanlarına karşılık, irrasyonel, düzensiz, dağınık ve tezatlık yüklü sıradanlıklarıyla kendilerini kentli insanlara açarlar. Yine kentlerdeki cafeler, kahvehaneler, çay bahçeleri, parklar vs. de kentli yurttaşların kentin kalbinde bir yer edinme, konaklama, barınma, sıkıcı olandan, tekdüze olandan kaçma adına sığındıkları, oraları yer/mekân dışında bir eve, barınağa dönüştürdükleri birer aidiyet alanı olarak gözükürler. Kentli insanlar bu mekânlarla sadece işlevsel yanları ile ilişki kurmazlar adeta onlarla bütünleşirler. Oralar bir bakıma kentlilerin, gündelik yaşamlarının ayrılmaz/bütünleşik bir parçası, yaşamsal zorlukların, zorlanmaların, gözetlenme ve denetlenme stratejilerinin boğduğu bir iklimden kaçılan, görece özgürleşilen, resmi denetim ve gözetim çarkından kurtulunan yerler olmaktadır. Bu mekânlar aynı zamanda, kentli yurttaşların hayata yükledikleri anlama paralel bir mekânsal dairenin içine tünedikleri, oralar üzerinden *aidiyet, yerde olmak, bağlanmak, tanınmak, sahiplenilmek*, vb. ontolojik tutamaklar buldukları yerlerdir. İnsanlar yeryüzünde hep bir *"korunma"*, *"bağlanma"*, *"sahiplenilme"*, *"kabul edilme"*, *"içeriye alınma"*, *"kucak açılma"* ihtiyacını doğdukları andan itibaren hissederler. Gerçekte mekâna, yere olan bağlanmalarımızın temelinde de, söz konusu ontolojik eğilimlerimizin büyük yeri olsa gerek.

Kent mekanları aynı zamanda, sembolik prestij dereceleri itibariyle farklı kesimden insanların buluşma, karşılaşma ve vakit geçirme adresleri durumundadırlar. Bu mekânlarda gözükme/görünme, her zaman reel bir şeye karşılık gelmemekte, oraların temsil ettiği sembolik imge dili çok farklı kesimden insanları oralara çekmeyi başarmaktadır. Örneğin, Pressdee'nin Avustralya'daki büyük bir alışveriş merkezinde yaptığı araştırmada bu mekânların sembolik itibar dereceleri sayesinde farklı kesimden insanların karşılaştığı mekânlara dönüştüğü belirtilmektedir. Pressdee'e göre, harcayacak paraları olmayan alt sınıftan gençler bu mekânları yüksek oranda kullanmaktadırlar. Paraları olmasa da bol vakitleri olan bu insanlar gerçekte metaları değil, mekânı ve imgeleri tüketiyorlar. Gençler, bu mekânları tüketerek toplumsal farklılıklarını ve bastırılmış kimliklerini aşma, öykündükleri kimlikler inşa etme yoluna gidiyorlar (Fiske, 1999: 52). Böylelikle *"alışveriş merkezleri", "tüketim katedralleri", "shoping mall"lar, "tüketim sarayları"* vb. adlarla anılan bu mekânlar, gerçekte meta tüketimi dışında farklı açılımlar sergilemekteler; kimlik, gösterge, imaj ve mekânsal tüketimin adresleri olarak öne çıkmaktadırlar. Alışveriş merkezleri dışında, plazalar, güzellik salonları, yüzme havuzları, konulu restoranlar, fitness center'ler, siber alışveriş mekânları, hediyelik eşya dükkânları, eğlence parkları, oyun köyleri, *Disneyland, Dreamland, Fantazyland* gibi boş zaman dünyaları da, benzer şekilde, sınıfsal imgelerin, imaj, statü, gösterge ve kimlik

implikasyonlarının taşıyıcısı durumundadırlar.

Dolayısıyla mekânlar, kent mekânları, değişik kimlik kurucu potansiyelleriyle kenti ve kentliyi yeniden kurarlar. Mekânın sosyal dokusu ve müdavimlerinin kültürel ardalanı, mekânı tipikleştirdiği gibi mekâna sinmiş kültürel/sosyal/entelektüel etkiler de müdavimlerini yeniden inşa eder, mekânsal sosyalizasyona tabi tutar ve ortak temayüller içinde olmaya sürükler. Mekânsal olan aynı zamanda tipik düşünme ve davranma tarzına karşılık geldiğinden mekân, düşünsel ve davranışsal oydaşmayı belirleyen önemli bir etken haline gelir ve yere dair bir aidiyete, bireysel/kolektif kimlik tanımlamalarına karşılık olurlar.

Sonuç

Kent mekânları, modernliğin yükselişi ile birlikte özel alandan çıkan/çıkarılan kitleler için kentin kalbinde yeni bir barınak/ev olarak belirmişlerdir. Eski toplumlarda daha doğal ve karmaşık niyetlere içkin olmayan bu mekânlar, modernliğin, endüstriyel çalışma düzeninin, bireyciliğin, yabancılaşmanın bir sonucu olarak giderek önem kazanan ve kitlesel yığılmaların mekânları olarak modern gündelik yaşamın merkezi kurumları arasında yer almışlardır. Bu mekânlar, fiziksel oldukları kadar, sosyal ve kültürel yönden de bir derinliği temsil ederler. Bunların her biri, kendi çapında, dil, söylem, temsil, kimlik, statü, imaj, prestij, simge ve gösterge üretir, bunları dolaşıma açar, bunlar üzerinden belli bir kültürel form, alt kültür, mekansal cemaat vs. inşa ederler. Bu yönleriyle, her bir mekân temsil ettiği kodlar gereği, kent aurası içinde, bir hiyerarşi yaratır, bu hiyerarşi kendilerine yönelen müdavimlerle birlikte yeni bileşimlere kapı aralar. Bu yönleriyle, mekânlar, ürettikleri ve yaslandıkları imgeler/semboller üzerinden aidiyet matrisleri, mekânsal ayrışma/dışlama mekanizmaları, grupsal özdeşlikler ve kişisel temsiliyetler inşa ederler.

Dolayısıyla, kentsel mekânlar, türlü yaşamsallıkların içinde inşa olduğu, kolektif deneyimlerin, sınıf, statü, cinsiyet, ırk, etnisite vb. sosyal karşılaşmaların yaşandığı, kaçışlar, unutuşlar, avuntular, spontanelik, özgürlük vb. temalara içkinlik taşıyan çoklu birer kültürel havsayı andırırlar. Buralar aynı zamanda, iktidar/itaat-rıza gösterme[12] gibi güç ilişkilerinin farklı bir tonda cereyan ettiği, beden, temsil, gösteriş, cinsiyet vb. hiyerarşi yaratan ögeler sayesinde insanların pozisyon aldıkları, sosyal benlik temsillerine girdikleri, dolayısıyla, sosyal karşılaşmalardaki örtülü iktidar dilinin çözüldüğü mekânlar olma özelliği gösterirler.

[12] Mekânın ideolojik bir metin olarak okunabileceğine dair görüşler için bkz. M. Foucault, l986 ve H. Lefebvre, 1991

Bu açıdan bakıldığında kent mekânları üzerinden o kentin ortak yaşam kültürünün gizlerini yakalamak, kolektif deneyimlerinin izini sürmek, gündelik yaşamın imgesel boyutlarına dair veriler toplamak olası gözükür. Kentin kamusal mekânları bu açıdan zengin bir sosyolojik sondaj alanı durumundadırlar. Buralarda yoğunlaşan insan kalabalıklarının kültürel/psikolojik evrenlerine dair potansiyel, derinlikli sosyal analizler yapmayı adeta kışkırtır. Zira insanları bu mekânlarda bir araya getiren şey, taşıdıkları ve sundukları toplumsal işlevler, ayrıştırıcı ve bütünleştirici sosyalite bağlamlarıdır. Kent yaşamının gizemini, kent sakinlerinin kolektif bilinçaltını, gizli/saklı dünyalarının simgesel kodlarını, bu mekânların temsil gücünde bulabiliriz. Bu mekânlar, kentin tarihine tanıklık ettikleri gibi, toplumun ruhsal dünyası, estetik kaygıları ve bilinç haritasına da ayna tutarlar.

KAYNAKLAR

AGNEW, John (l993), "Representing Space (Space, Scale and Culture in Social Science)", *Place Culture Representation,* (Edt.J.Duncan-D.Ley),London&New York: Routledge.

AKIŞ, Tonguç (2002), "Gündelik Hayat ve Kentsel Mekân: Yüksel Yaya Bölgesi'nde Yürümek", *Ankara'nın Kamusal Yüzleri. Başkent Üzerine Mekân-Politik Tezler* (Der. G.Arif Sargın), İstanbul: İletişim Yay.

ASLANOĞLU, Rana, (1998), *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*, Bursa: Asa Kitabevi.

AYTAÇ, Ömer (2006), "Mekân(ın) Sosyolojisi: Toplumsalın Yeniden Kuruluşu", *Sosyoloji ve Coğrafya. Sosyoloji Yıllığı 15* (İç.), Ed.E.Eğribel-U.Özcan, İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.

BALİ, Rıfat (2002), *Tarz-ı Hayat'tan Life Style'a Yeni Seçkinler, Yeni Mekânlar, Yeni Yaşamlar,* İstanbul: İletişim Yayınları.

BANERJEE, Tridib (2001), "The Future of Public Space: Beyond Invented Streets and Reinvented Places", *Journal of the American Planning Association*, Wntr, v67 i1.

BAUDRILLARD, Jean (1997), *Tüketim Toplumu,* Çev.H.Deliçaylı-F.Keskin, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

BENHABİB, Seyla (l996), "Kamusal Alan Modelleri", Çev.D.Şahiner, *Cogito,* Sayı 8.

BOCOCK, Robert-THOMPSON, Kenneth (eds.) (l992), *Social and Cultural Forms of Modernity,* Oxford, Blackwell Publishing Ltd.

BROWN, Bruce (1989), *Marx, Freud ve Günlük Hayatın Eleştirisi,* İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

BUTLER, Judith (1990), *Gender Trouble. Feminsm and the Subversion of Identity,* London&New York: Routledge.

CALHOUN, Craig, (1994) *Social Theory and The Politics of Identity, Social Theory and*

The Politics of Identity, Ed.by.C.Calhoun, Blackwell Publishers,

CARLIER, Omer, (1999) "Magrib Kahvehanesi: Erkek Sosyalliği ve Yurttaşlık Hareketleri", *Doğu'da Kahve ve Kahvehaneler* (Ed.H.D.Gregoire,F.Georgeon) Çev.M.Atik-E.Özdoğan, İstanbul, Yapı Kredi Yay.

CASTELLS, Manuel (2006), Kimliğin Gücü. Enformasyon Çağı:Ekonomi, Toplum Kültür (2.cilt), Çev. Ebru Kılıç, İstanbul, İst, Bilgi Üni. Yayınları

CERTEAU, Michel de (l988), *The Practice of Everyday Life,* Los Angels and London: University of California Press

CHANEY, David (l999), *Yaşam Tarzları,* Çev.İ.Kutluk, Ankara, Dost Kitabevi Yay.

ÇABUKLU, Yaşar (2004), *Postmodern Toplumda Kriz ve Siyaset,* İstanbul, Kanat Kitap.

DEMİR, Erol (2002) "Kamusal Alan ve İmge: Gençlik Parkının Değişen Anlamı", *Toplum ve Bilim,* Sayı 94, Güz.

ERGİN, Nilüfer (2001), "Ortak Yaşam Alanı Olarak Heykel", *21.Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan,* Haz. F.Gümüşoğlu, İstanbul, Bağlam Yayınları.

FEATHERSTONE, Mike, (1997) *Undoing Culture-Globalization, Postmodernism and Identity,* London: Sage Publ.

FISKE, John (1999), *Popüler Kültürü Anlamak,* Çev.S.İrvan, Ankara, Ark Yay.

FOUCAULT, Michels (l986), "Of Other Spaces", *Diacritics*, Spring,

GANNON, Martin J. (2001), *Understanding Global Cultures*, London: Sage Publication

GARDINER, Michael E. (2000), *Critiques of Everyday Life*, London&NewYork: Routledge.

GOFFMAN, Erving (l959), *The Presentation of Self in Everyday Life,* NewYork:Doubleday.

GÖKSU, Sezai (1999), "Zaman Enlemi, Kentsel/Tarihsel Amnezi ve Mekânsal Planlamanın Deontolojisi", *Toplum ve Hekim,* Cilt l4, Sayı 3, Mayıs-Haziran.

HABERMAS, Jürgen (1997), *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü, Çev*. T.Bora-M.Sancar, İstanbul, İletişim Yayınları.

HENDERSON, Karla. A. (l994), "Perspectives on Analyzing, Gender, Women, and Leisure" *Journal of Leisure Research,* Spring, V 26, N 2.

HIGHMORE, Ben (2002), *The Everyday Life Reader,* London&NewYork: Routledge

IŞIK, Oğuz (1994), "Değişen Toplum/Mekân Kavrayışları: Mekânın Politikleşmesi, Politikanın Mekânsallaşması" *Toplum ve Bilimi*, Sayı 64–65, Kış.

KÖMEÇOĞLU, Uğur (2003) "Örtünme Pratiği ve Toplumsal Cinsiyete İlişkin Mekânsal Bir Etnografi" *Doğu Batı*, Sayı, 23.

KÖMEÇOĞLU, Uğur (2005), "Kamusal Alan: Katılım ve Dışlama Güçleri Arasındaki

Diyalektiğin Biçimi", *Sivil Bir Kamusal Alan* (içinde), İstanbul, Kaknüs Yayınları.

KURTULUŞ, Hatice (2005), "Kente Bir Sosyo-Mekânsal Ölçek Olarak Bakmak ve 'Kentsel Dönüşüm'", *Evrensel Kültür,* Sayı l64, Ağustos.

LEFEBVRE, Henri (1991), *The Production of Space,* Çev. N.Smith, Oxford: Blackwell

LEFEBVRE, Henri (1996), "Right to the City", *Writtings on Cities: Henri Lefebvre,* Ed. E.Kofman-E.Lebas, Blackwell Publ.

LEFEBVRE, Henri (1998) *Modern Dünyada Gündelik Hayat,* Çev. I.Gürbüz, İstanbul, Metis Yayınları.

LEFEBVRE, Henri (l991), *The Critique of Everyday Life*, ing.Çev.John Moore, Verso.

LIGHT, Andrew; SMITH, Jonathan M., (1998), "Introduction: Geography, Philosophy and Public Space" (Ed.) A.Light and J.M. Smith *Philosophy and Geography II: The Production of Public Space.* Oxford: Rownman and Littlefield Publishers.

NEUMANN, Elisabeth Noelle (1997), "Suskunluk Sarmalı Kuramının Medyayı Anlamaya Katkısı", *Medya, Kültür Siyaset* (içinde), Der. S.İrvan, Ankara, Ark Yayınları.

OLDENBURG, Ray (1999) *The Great Good Place (Cafes, Coffee shops, Bookstores, Bars, Hair Salons And Other Hangouts At The Heart of A Community*), New York: Marlowe Company

PETERS, John D.- CMIEL, Kenneth (l997), "Medya Etiği ve Kamusal Alan", *Medya Kültür Siyaset* (içinde), Der. S.İrvan, Ankara, Ark Yayınları.

ROBINS, Kevin (l999), *İmaj, Görmenin Kültür ve Politikası,* Çev. N.Türkoğlu, İstanbul, Ayrıntı Yay.

ROZENSWEIG, Roy (1991), "The Rise of the Saloon", *Rethinking Popular Culture* (Ed.Chandra Mukerji-Micheal Schudson), California: California University Press.

SARGIN, Güven Arif, (2002), "Kamu, Kent, Poliytika", *Ankara'nın Kamusal Yüzleri Başkent Üzerine Mekân-Politik Tezler,* Der. G.A. Sargın, İstanbul, İletişim Yayınları.

SCHIVELBUSCH, Wolfgang, (2000), *Keyif Verici Maddelerin Tarihi/ Cennet, Tat ve Mantık* Ankara, Dost Kit. Yay.

SCOTT, Allen J., (2000), *The Cultural Economy of Cities*, London: Sage Publications

SENNETT, Richard, (1999), *Gözün Vicdanı. Kent Tasarımı ve Toplumsal Yaşam,* Çev. S.Sertabiboğlu-C.Kurultay, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

SENNETT, Richard (1996); *Kamusal İnsanın Çöküşü* (Çev: S.Durak-A.Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yay.

SMITH, Dorothy E., (l987), *The Everyday World as Problematic: A Feminst Sociology,* Northeastern University Press.

SMITH, Philip, (2005), *Kültürel Kuram*, Çev. S.Güzelsarı-İ.Gündoğdu, İstanbul, Babil Yayınları.

UĞUR, Aydın, (2002), *Kültür Kıtası Atlası, Kültür, İletişim, Demokrasi,* İst: Yapı Kredi Yayınları.

URRY, John, (1999), *Mekânları Tüketmek*, Çev. R.G.Ögdül, İstanbul, Ayrıntı Yayınları

VANEIGEM, Raoul, (1996), *Gençler İçin Hayat Bilgisi El Kitabı: Gündelik Hayatta Devrim,* İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

WILSON, Elizabeth, (1992), "Görünmez Flaneur", Çev. F.Çulha-A.Bora, *Birikim,* Sayı 43.

YENAL, N.Zafer, (1996), "Bir Araştırma Alanı Olarak Yeme-İçmenin Tarihi ve Sosyolojisi", *Toplum ve Bilim,* Sayı 71, Kış.

ZENGEL, Rengin (2002), "Yeni Binyılda Kentsel Açık Mekânlarda Kimlik Arayışı", *Arredamento Mimarlık,* (11).